

KIRJA-ARVIO: LAPSET LÄHIKUVASSA

Sparrman, Anna 2006: Barns visuella kulturer – skolplanscher och idolbilder. S. 1. [Lund]: Studentlitteratur. 192 sivua.

Helena Saarikoski

Anna Sparrman on lapsuuteen ja visuaalisuuteen erikoistunut tutkija Linköpingin yliopiston tärkeässä lapsuudentutkimuksen keskuksessa Tema Barnissa. Kirja *Barns visuella kulturer – skolplanscher och idolbilder* on sekä edelleen työstetty että popularisoitu versio hänen Tema-laitoksessa valmistuneesta väitöskirjastaan vuodelta 2002. Tutkimus perustuu etnografiaan ruotsalaisessa *fritidsbemmetissä*, vapaa-ajankodissa, joka on esikoulun ja alakoululaisten iltapäiväkerhon välimuoto, kenttätyön aikaan vuosina 1998–1999 sosiaalitoimen, mutta myöhemmin koululaitoksen alainen instituutio. Kenttätyön päämuoto on ollut videointi. Sparrman on peruskoulutukseltaan taiteentutkija, mutta kasvatusinstituutiosta tehty ja ennen kaikkea opettajille suunnattu kirja on myös hyvin pedagoginen.

Kirja on jaettu kuuteen lukuun, joista ensimmäinen on tutkimusasetelman esittely ja teoreettinen johdanto lasten visuaaliseen kulttuuriin ja loput viisi ovat eri näkökulmiin ja aiheisiin perustuvia kuvauslukuja. Varsinaista kokoavaa yhteenvetolukua kirjassa ei ole, mutta sen korvaa joka luvun päättävä diskussio (ehdotettuine keskustelukysymyksineen). Kirjassa on väitöskirjan tyylinen viittausjärjestelmä kirjallisuusluetteloiheen, joka kattaa lastenkulttuurin tutkimusta, naistutkimusta, visuaalisen kulttuurin ja media- ja populaarikulttuurin tutkimusta, sekä asiahakemisto.

Kuvausluvut käsittelevät vapaa-ajankodin visuaalista ympäristöä ja arkkitehtuuria, visuaalista lukutaitoa ja identiteettityötä muutamien laitoksessa esiintyneiden symbolien kuten maapallon ja hakaristin valossa, lasten seksuaalisuutta katseiden ja kuvien käytön tuottamana, idoleja ja idoliensa ihailemista ajankohtaisten (ja sukupuolittavien) esimerkkien Spice Girlsin ja jääkiekon valossa sekä lasten tapoja käyttää kaupallisia kuvia. Koko ajan mukana on yhtäältä aikuisten kulttuurin lapsille tarjoama visuaalinen materiaali, toisaalta lasten tapa käyttää tätä materiaalia ja tuottaa omaa.

Lasten ryhmä piirtämässä on toistuvasti havainnoitu kohde. Lapsiryhmän tapa tuottaa yhdessä paikallinen piirroskonventio, visuaalisen esittämisen tapa, ja piirretyn tulkinta ja arvottaminen ovat tärkeitä visuaalisen lastenkulttuurin muotoja, vaikeivät suinkaan ainoita kirjassa tutkittuja.

VISUAALISUUS JA UUDEN LAPSUUSTUTKIMUKSEN LAPSIKUVA

Sparrman erottaa aikuisten lapsille tuottaman kulttuurin (*barnkultur*) lasten omasta kulttuurista (*barns kultur*), mutta huomauttaa järkevästi, että lasten oma kulttuuri toteutuu aina aikuisten heille tarjoaman kulttuurin kontekstissa. Folkloristinen lastenperinteen tutkimus on ehkä rajannut ja abstrahoinut tutkimuskohdettaan ja tullut esittäneeksi lasten oman kulttuurin liiankin autonomisena. Toisaalta jotkin Sparrmaninkin rajanvedot hämmästyttävät, esimerkiksi kun hän määrittelee Spice Girlsin lasten omaksi kulttuuriksi perusteilla, että Spice Girlsä ei olisi tietoisesti markkinoitu juuri lapsille ja että lapset tietävät aiheesta enemmän kuin aikuiset. Rajanveto kytkeytyy Sparrmanin tekemään eroon lapsinäkökulman ja lasten näkökulman välillä, joka on lapsuuden tutkimisen poliittinen näkökulmavalinta. Lapsinäkökulma on ohjeellinen ja arvottava, lasten parasta, esimerkiksi lasten suojelua tai oikeuksia tai opetusta ja kasvatusta ajava, lapset kohteellistava näkökulma. Lasten näkökulman omaksuva tutkija sen sijaan pyrkii asettumaan lasten asemaan ja näkemään, mitä he näkevät. Lasten näkökulmainen tutkimus sivuuttaa aikuisten populaarikulttuuriin liittämisen halventamisen, roskakulttuurin leiman ja moraalisen paniikin, ja tarkastelee sitä, mitä lapset popkulttuurin kuvilla tekevät ja mitä he niissä arvostavat.

Kyse ei ole vain konkreettisista kuvista, joiden jo sinänsä yllättävän laaja-alaisen etnologisen tutkimuksen ruotsalainen Nils-Arvid Bringéus on esittänyt kirjassaan *Bildlore* (1981). Visuaalisen kulttuurin tutkimuksen näkökulma on vielä laajempi: kyse on koko olemisen järjestämisestä visuaalisen kautta, kaikesta mitä ihmiset näkevät, mitä saa ja ei saa nähdä, kulttuurisidonnaisista näkemisen tavoista ja nähdyn käyttämisen ja tulkitsemisen strategioista. Ihmisten arkipäivässä näkemän tutkimus merkitsee, paradoksaalisesti, visuaalisen näkyväksi tekemistä ja problematisoimista.

Sparrmanin tutkimusta vaivaa lievä reflektioimattomuus. Hän ei esitä mitään kattavaa kulttuurin lapsikuvasta, kuten tutkimusaiheen ja -asetelman perusteella sopisi odottaa. Esimerkiksi Bo Lönnqvist on osoittanut kirjassaan *Ting, rum och barn* (1992) kulttuurin lapsikuvien merkityksen tutkimusta ohjaavina periaatteina. Sparrman esittää vain historiattomat kaavakuvat ”passiivinen uhri” ja ”kompetentti lapsi”, kummankin vältettävänä julkisuuden ja tutkimuksen lapsikuvien ääripäänä. Tällaisten kaavakuvien uusintamisen sijasta on Sparrmanin mukaan tärkeää tutkia sitä, mitä lapset todellisuudessa tekevät. Silloin tutkimus tuottaa kuvan kompleksisesta lapsesta, johon sekä vaikuttavat häntä yhteiskunnassa ympäröivät kuvat että joka itse vaikuttaa kuviin, yksin ja lapsiyhteisön osana.

Toiseksi Sparrman ei käsittele lainkaan näkemistä tietämisen metaforana kulttuurissamme. Hän tutkii visuaalista tietoa ja kulttuurisen tiedon rakentumista

visuaalisissa prosesseissa, myös tekniikan laajentamien näkemisen mahdollisuuksien kuten teleskoopin, mikroskoopin, kameran ja filmikameran, röntgenin ja ultraäänen kautta. Hän on kirjoittanut aiemmin myös videon tutkimuskäytön metodologiasta. Onkin erittäin yllättävää lukea yhtäkkiä, että visuaalinen on yleisesti vähän arvostettua tiedon lähteenä (s. 74). Ulkomaailmaa havaitsevista aisteistamme näköaistia pidetään päinvastoin perusteellisesti priorisoituna tiedon lähteenä modernissa länsimaaisessa kulttuurissa, mukaan lukien tieteen tiedontuotanto. ”Visuaalinen lukutaito” (*visual literacy; visuell läskunskap*) on tutkimuksen keskeistermi, jonka folkloristin korvaan kaikukuva tautologisuus (etenkin englanninkielisessä alkuperäistermissä, joka merkitsee ’näkyvien kirjainten lukutaitoa’, kun pelkkä *literacy* sananmukaisesti jo merkitsee ’kirjainten lukutaitoa’) saa selityksensä siitä, että tosiasiaa puhe on sittenkin lähinnä vain kuvista, kuvien lukutaidosta. Ruotsalainen ja suomalainen termi korostavat sitä, että kuvien näkeminen on opittua, kulttuurissa hankittua taitoa ja tietoa, mitä prosessia Sparrmanin tutkimus vakuuttavasti kuvaa. Lapset, jotka vasta opettelevat kirjaintenkin lukutaitoa, käyttävät kuvien lukutaitoa strategisesti esimerkiksi kuvia ja kirjaimia yhdistävien viestien lukemiseksi.

KULTTUURIEN TUTKIMUKSEN POLITIIKKA

Yksi kirjan läpi käyvä teema on visuaalisten järjestysten tiedostamattomuus. Ihmiset näkevät mitä näkevät ja käyttävät näkemäänsä tietojen ja tunteiden lähteenä ja järjestäjänä itsestään selvästi, tiedostamatta ja tavallisesti ilman kyseenalaistamisen mahdollisuutta. Avaamalla ja osoittamalla näkemisen prosesseja käytännössä kirja pyrkii avaamaan tiedostamisen ja samalla muutoksenkin mahdollisuuksia. Kun tutkimus osoittaa, miten syvälle arkeen juurtuneita ja tiedostamattomia näkemisen ja nähdyn käyttämisen ja arvottamisen konventiot ovat, muutoksen tavoittelu tuntuu kyllä usein tuulen tavoittelulta. Tämä koskee erityisesti sukupuolen ja seksuaalisuuden tekemistä visuaalisten merkkien ja katseiden välityksellä. Jostainhan on silti aloitettava. Kulttuurien tutkijoiden erityiskyky näyttää olevan osoittaa, että muuttaminen olisi aloitettava siinä, missä kukaan muu ei kenties näe mitään muutettavissa olevaa.

Toisaalta etnografiset lähikuvat osoittavat, että asiat eivät ole niin yksinkertaisia kuin kaavakuvissa näyttää. Samalla kun tutkimus ehkä osoittaa muutoksen mahdolliseksi, se kyseenalaistaa muutoksen itsestään selvän toivottavuuden. Esimerkiksi tytöt ovat seksualisoivien katseiden kohteina, mutta he myös itse käyttävät seksuaalisuutta valtapelin välineenä ja vallan lähteenä. Niin sanotusta lapsinäkökulmasta patenttiratkaisu lasten ei-toivottuun seksikkyyteen on kieltää tilanteet, joissa aikuiset joutuvat huomaamaan lasten ilmaisevan seksiä ja seksikkyyttä, esimerkiksi Sparrmaninkin kuvaamat varhaisnuorten diskot (ks. Anttila 2005). Lasten näkökulmasta heidän on niin sanoakseni tehtävä välttämättömyydestä hyve, tehtävä itsestään sukupuoliolentoja, seksuaalisia ja seksikkäitä kuten kaikkien kulttuurissamme; tutkimus osoittaa, miten lapset tekevät sen itselleen iloa, nautintoa ja valtaa tuottavalla tavalla, miten he asemoivat itsensä ja toisensa seksuaalisiksi toimijoiksi.

ETNOGRAFISTEN LÄHIKUVIEN VOIMA

Anna Sparrmanin monialaisen tutkimuksen kokoava voima ovat taitavasti ja osuvasti valitut, esitetyt ja tulkitut etnografiset esimerkit, useimmiten lasten keskinäisten keskustelujen ja niihin liittyvien toimintojen uloskirjoittaminen videonauhoilta. Pääsy kameran kanssa lasten keskinäisiin tilanteisiin on perustunut pitkäaikaiseen, kuukausia kestäneeseen työskentelyyn vapaa-ajankodissa. Silti kuvaaja ei pyri häivyttämään itseään eikä vähättelemään omaa osuuttaan kuvaamansa tulkitsijana. Hän esimerkiksi kuvaa lapsia, kun he pyytävät sitä, mutta tulkitsee myös pyyntöä toiveena tulla nähdyksi kuvatussa toiminnassa. Vaikka kuvattavana ovat usein lapset piirtämässä, tutkimus ei rajoitu suinkaan piirrosten tulkitsemiseen kuvina sinänsä, ei myöskään piirrosten muotoutumiseen, vaan polttopisteessä on sosiaalinen vuorovaikutus kuvatussa tilanteessa, sen muotoutuminen yhteisen piirtämisen visuaalisessa prosessissa.

Visuaalinen kulttuuri on aiheena niin laaja, että väistämättä monet aihealueet käsitellään suppeasti, esimerkiksi vapaa-ajankodin arkkitehtuuri ja tilojen visuaalinen jäsentyminen. Silti etnografisten esimerkkien ja niiden monitasoisten tulkintojen kumuloituessa syntyvä kuva on rikas, raikas ja syvälinen. Lasten kulttuuria katsotaan läheltä, tarkkaan, itsestäänselvyyksiä ja aikuismaailman ennakkoluuloja kaihtaen. Sparrmanin kirja osoittaa, että pienessäkin tilassa voi sanoa paljon, kun sanottavana on tarpeeksi tiheää uutta tietoa.

KIRJALLISUUS

ANTTILA, ANNA 2005: ”Mulla se alko aina diskossa sillee jos tanssii sen kanssa”. Varhaisnuorten diskot romanttisen kulttuurin näyttämönä. – Saarikoski, Helena (toim.), *Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta*. Tietolipas 208. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

BRINGÉUS, NILS-ARVID 1981: *Bildlore. Studiet av folkliga bildbudskap*. Stockholm: Gidlunds.

LÖNNQVIST, BO 1992: *Ting, rum och barn. Historisk-antropologiska studier i kulturella gränser och gränsöverskridande*. Kansatieteellinen arkisto 38. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys – Finska Fornminnesföreningen.

Folkloristiikan dosentti, filosofian tohtori Helena Saarikoski on helsinkiläinen tutkija, jolla on meneillään tutkimus Spice Girls -yhtyeen faneista.